

Kacper Górski

ORCID: 0000-0002-2400-073X
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)¹

Mikołaj Zebrzydowski as the Captain of Cracow
(1585–1620)

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych wątków związanych ze sprawowaniem przez Mikołaja Zebrzydowskiego urzędu starosty krakowskiego (1585–1620). Autor skoncentrował się na trzech kwestiach: objęciu starostwa, zaangażowaniu Zebrzydowskiego w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości oraz wpływie rokoszu sandomierskiego (1606–1608) na działalność grodu krakowskiego. Główną podstawę źródłową tekstu

-
- 1 Artykuł został przygotowany na podstawie materiałów w części zgromadzonych i opracowanych podczas realizacji projektu „Starosta krakowski jako organ sądownictwa w pierwszej połowie XVII wieku” sfinansowanego przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (obecnie Ministra Edukacji i Nauki) w ramach programu „Diamantowy Grant”, nr DI2013 000543. W wielu przypisach odwoływano się do ustaleń zawartych w rozprawie doktorskiej *Jurysdykcja karna sądu i urzędu grodzkiego krakowskiego w latach 1585–1620. Studium z dziejów staropolskiego wymiaru sprawiedliwości* (Kraków: maszynopis rozprawy doktorskiej UJ, 2021), przygotowanej pod opieką prof. Wacława Uruszczaka i obronionej przez autora na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2021 r. Odsyłają one do maszynopisu. Informacje odnaleźć będzie można również w przygotowywanej na podstawie pracy monografii.

stanowią krakowskie akta grodzkie, przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. Będąc studium przypadku, artykuł bada problem z perspektywy historycznoprawnej, krytycznie analizuje źródła oraz korzysta z metod statystycznych i porównawczych. Dzięki ich wykorzystaniu udało się odtworzyć przebieg czynności, które doprowadziły do objęcia starostwa przez Zebrzydowskiego w 1585 r. Z zestawienia działalności Zebrzydowskiego z Janem Zamoyskim i Gabrielem Tarnowskim wynika, że jego zaangażowanie w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości nie było duże, chociaż większe niż poprzednika i następcy. Limitując roki, Zebrzydowski chętnie powoływał się na sprawy prywatne, ale jego następcą czynił to jeszcze częściej. Duży wpływ na funkcjonowanie starostwa miał rokosz sandomierski. Sąd nie działał przez ponad trzy i pół roku, urząd przez ponad 17 miesięcy, a kancelaria grodzka przez niecały rok. W sporze o położoną na Wawelu kamienicę starościńską, który stanowi symbol konfliktu Zebrzydowskiego z Zygmuntem III, rację należy przyznać królowi, pełnoprawnemu właścicielowi budynku, chociaż jego postępowanie w tej sprawie zaostrzało napięcie.

Słowa klucze: Mikołaj Zebrzydowski, Jan Zamoyski, Gabriel Tarnowski, starosta, starostwo krakowskie, sądownictwo grodzkie, rokosz sandomierski

Abstract

The aim of this paper is to present some selected issues concerning Mikołaj Zebrzydowski as the Captain of Cracow (1585–1620). The author focuses on three issues: Zebrzydowski's assumption of the captainship, his involvement in judiciary, and the impact of the Sandomierz sedition (1606–1608) on the activities of captainship. The text is based on primary sources, i.e., the books of records of the captainship of Kraków that are preserved in the National Archives in Kraków. Being a case study, the paper explores particular problems from a legal-historical perspective. It evaluates primary sources, utilizes statistics and applies comparative methods. Due to this, it was possible to provide a detailed reconstruction of the course of assuming the office by Zebrzydowski (1585). By comparison, his commitment to the execution of law was not notable, nevertheless, he was still more dedicated to it than Jan Zamoyski (1582–1585) or Gabriel Tarnowski (1621–1628). While postponing the sessions of the court Zebrzydowski frequently brought up his private matter, but Tarnowski raised them even more eagerly. The impact of the Sandomierz sedition (1606–1608) on the captainship was significant. The judicial castrensial court of law was inactive for over 3½ years, the official castrensial court of law was suspended for more than 17 months in total, and the castrensial chancellery was closed for almost a year. One of the symbolic representation of the conflict between Zebrzydowski and king Sigismund III Vasa was the dispute over the captain's house situated

in the Wawel Hill. There was no doubt that the king was the rightful owner of the building, however, his conduct led to the aggravation of disagreement between the two.

Keywords: Mikołaj Zebrzydowski, Jan Zamoyski, Gabriel Tarnowski, captain, captainship of Kraków, castrensis court of law, the Sandomierz sedition

Wprowadzenie

Mikołaj Zebrzydowski² trzymał starostwo krakowskie przez 35 lat, a więc ponad połowę swojego życia. Urząd objął w 1585 r. i piastował go aż do śmierci w roku 1620³. Obowiązki starościńskie stanowiły część jego działalności na niwie publicznej. W niniejszym tekście podjęto kilka wątków, podczas gdy zgłębienie innych wciąż pozostaje postulatem badawczym⁴. Poniżej poruszono problematykę formalnoprawnych aspektów objęcia starostwa, a następnie przeanalizowano zaangażowanie Zebrzydowskiego w wykonywanie obowiązków sędziowskich. Na koniec przedstawiono wpływ rokoszu sandomierskiego, którego Zebrzydowski był jednym z głównych aktorów, na funkcjonowanie całego grodu krakowskiego, włącznie z problemem kamienicy starościńskiej na Wawelu.

-
- 2 Zainteresowanie osobą Mikołaja Zebrzydowskiego wzrosło w ostatnich latach, co należy wiązać przede wszystkim z przypadającą w 2020 r. 400-setną rocznicą jego śmierci. Doczekał się przede wszystkim dwóch książek: rysu biograficznego autorstwa historyków z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (Tomasz Graff, Bartłomiej Wołyniec, Elżbieta Elena Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020)), a także tomu pokonferencyjnego (Aleksander Krzysztof Sitnik (red.), *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci* (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021)). W obu skorygowano błędy powielane we wcześniejszych opracowaniach, szczególnie w pierwszej można znaleźć omówienie dawniejszego piśmiennictwa.
 - 3 Był jednym z najdłużej pełniących ten urząd w epoce nowożytnej. Ustąpił pierwszeństwa jedynie Franciszkowi Aleksandrowi Wielopolskiemu Gonzaga Myszkowskiemu, wojewodzie sieradzkiemu (1720–1728) i krakowskiemu (1728–1732), który sprawował starostwo przez 44 lata, od 1688 r. do śmierci w 1732 r. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska (oprac.), Antoni Gąsiorowski (red.), *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy* (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1990), 359.
 - 4 Można wskazać tu m.in. rolę, jaką odegrał Zebrzydowski jako starosta krakowski w okresie bezkrólewia po śmierci Stefana Batorego, pogłębioną charakterystykę relacji starosty z urzędnikami grodzkimi czy problem tytułacji Zebrzydowskiego w konsensie królewskim starostą spiskim (zob. przyp. 16). Wiele innych kwestii związanych z organizacją i funkcjonowaniem starostwa krakowskiego w okresie sprawowania urzędu przez Zebrzydowskiego zostanie omówionych w przygotowywanej do druku monografii (zob. przyp. 1).

Objęcie starostwa krakowskiego

Jako datę rozpoczęcia sprawowania urzędu starosty krakowskiego przez Mikołaja Zebrzydowskiego należy wskazać 13 listopada 1585 r. Wtedy też odbył się ingres nowego starosty⁵. Sam Zebrzydowski przybył do Krakowa 2 dni wcześniej – 11 listopada – a wjazd odbył się, jak przekazali współcześni, uroczystie⁶. W ramach objęcia urzędu dokonano formalnej intromisji (wwiązania) nominata w posiadanie urzędu. Za jej przeprowadzenie odpowiadała, zgodnie z prawem, osoba delegowana przez króla lub podskarbiego koronnego⁷. W tym przypadku był to najprawdopodobniej sekretarz królewski Piotr Ciekliński⁸. Podczas uroczystości, w obecności zgromadzonych świadków⁹, Zebrzydowski złożył przysięgę, po czym

-
- 5 Informacja zamieszczona w spisie urzędników województwa krakowskiego nie jest precyzyjna („ok. 14 XI 1585”) i trzeba ją skorygować. Wyrażnie na dzień 13 listopada wskazuje datacja w księdze dekretów, a także to, że krakowskie roki krakowskiego sądu grodzkiego musiały rozpocząć się w środę, która przypadała właśnie w dniu 13 listopada. Zasadę celebrowania roków w środy ustanowił starosta Jan Ocieski w 1562 r. i na przełomie XVI i XVII w. przestrzegano jej bezwzględnie. Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK), *Castrensia Cracoviensia* (CC) 1034, 1–2; *Zbiór aktów do historii ustroju sądów prawa polskiego i kancelaryi sądowych województwa krakowskiego z wieku XVI–XVIII*, wyd. Stanisław Kutrzeba (Kraków: Akademia Umiejętności, 1909), 32. Por. Cynarski, Falniowska-Gradowska, *Urzednicy województwa krakowskiego*, 351.
 - 6 Piotr Skarga do Claudio Aquavivy z Krakowa, 28 listopada 1585 r., w: *Listy ks. Piotra Skargi T.J. z lat 1566–1610*, wyd. Jan Sygański (Kraków: Wydawnictwa Towarzystwa Jezusowego, 1912), 106; Stanisław Reszka, *Diarium 1583–1589*, wyd. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1915), 115.
 - 7 Podskarbi koronny był urzędnikiem odpowiedzialnym za majątek starostwa w okresie *interofficii*. Sejm 1562–63, nr 32, w: *Volumina Constitutionum*, t. II: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, wyd. Stanisław Grodziski, Irena Dwornicka, Waclaw Uruszczak (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2005), 102 (VC II/1); sejm 1569, nr 11, w: VC II/1, 247. Zob. też późniejsze konstytucje, m.in.: sejm 1607, nr 17, 32, w: *Volumina Constitutionum*, t. II: 1550–1609, vol. 2: 1587–1609, wyd. Stanisław Grodziski, z przedmową Waclawa Uruszczaka (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008), 344, 347–348 (VC II/2); sejm 1641, nr 17 w: *Volumina Constitutionum*, t. IV: 1641–1668, vol. 1: 1641–1658, wyd. Stanisław Grodziski, Marcin Kwiecień, Krzysztof Fokt, z przedmową Waclawa Uruszczaka (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2015), 19 (VC IV/1).
 - 8 O wysłaniu Cieklińskiego oznajmiał król w mandacie do urzędników grodzkich. Można przypuszczać, że rzeczywiście to on dokonał wwiązania, gdyż jest obecny na liście świadków, aczkolwiek w samym wpisie brak wiadomości o intromisji (co oczywiście nie świadczy o jej pominięciu). ANK, CC 1034, 1–2. Zob. przyp. 9 i 22.
 - 9 Przy objęciu starostwa obecni byli m.in. senatorowie: Jan Tarło, wojewoda lubelski, Jakub Ponętowski, kasztelan brzeski, i Marcin Leśniowski, kasztelan podlaski; członkowie rodziny (także z tzw. linii wiecboreskiej Zebrzydowskich): Kasper, kanonik krakowski, Andrzej, podczaszki koronny, Andrzej, wojewodzic kaliski, oraz Jan, Jakub i Piotr Zebrzydowscy; urzędnicy krakowscy: Feliks Czerski, sędzia, Stanisław Młoszowski, podsędek, i Jan Kmita, pisarz ziemski, a także Piotr Chwalikowski, podrzęczy krakowski, i Jan Pieniążek, podstoli przemyski; burgrabowie krakowscy: Piotr Strzała,

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

wskazał nowego pisarza grodzkiego – Jana Łączyńskiego. Nominacje podstarościę i wicesgerenta nastąpiły odpowiednio nazajutrz i 2 tygodnie później¹⁰. Po ugruntowaniu w ten sposób swojej jurysdykcji starosta przystąpił od razu do celebrowania roków sądu grodzkiego, a także rozpatrywania spraw należących do właściwości urzędu grodzkiego (kolejnego dnia przejął je już nowo mianowany podstarości)¹¹.

Podobnie jak wszyscy XVI-wieczni poprzednicy, Zebrzydowski otrzymał starostwo krakowskie w dożywotnie posiadanie. Prawną podstawę objęcia urzędu stanowiły dwie czynności prawne: królewski konsens na cesję wystawiony przez Stefana Batorego, a także sama cesja dokonana przez poprzednika – Jana Zamoyskiego.

Batory wystawił konsens najprawdopodobniej 16 kwietnia 1585 r. w Krakowie¹². Niepewna datacja dokumentu wynika z tego, że w Metryce Koronnej wpisano go jedynie z datą roczną (1585), pozostawiając puste miejsce na uzupełnienie dnia i miesiąca¹³. Jednak 16 kwietnia 1585 r. król wydał na rzecz Zamoyskiego dwa inne przywileje, w których pozwolił mu zatrzymać dożywotnio dwie kamienice położone na zamku krakowskim. Jako przyczynę decyzji wskazano udzieloną kanclerzowi zgodę na cesję starostwa Zebrzydowskiemu. Oba dokumenty wpisano do Metryki Koronnej tuż po konsensie, z odesłaniem do jego daty (*ut supra*)¹⁴. Pełną datację obu przywilejów odnaleźć można natomiast w wersji oblatowanej w krakowskich aktach grodzkich. Wpisu dokonano najpewniej z przedstawionego w kancelarii oryginału¹⁵. Bezspeczne powiązanie tych trzech

sędzia ziemski zatorski, Sebastian Lubomirski, żupnik krakowski, Zygmunt Palczowski, Jan Strasz, Mikołaj Ciekliński, Mateusz Misiowski i Stanisław Olszowski; sekretarze królewscy: Maciej Bech, były pisarz grodzki krakowski, Jan Krzecki i Piotr Ciekliński, a także pisarz skarbu królewskiego Walenty Krzepicki oraz byli urzędnicy grodzcy: poza wspomnianym wyżej pisarzem także podstarości Józef Kowalowski i wicesgerent Andrzej Łągiewnicki. ANK, CC 1034, 1–2.

- 10 Jan Łączyński przysięgę złożył od razu. Nowy podstarości – Achacy Jordan – zaprzysiął 14 listopada, a nowy-stary wicesgerent (sprawował swój urząd już wcześniej, za Jana Zamoyskiego) – Andrzej Łągiewnicki – 27 listopada 1585 r. ANK, CC 134, 1; ANK, CC 783, 113; ANK, CC 1034, 2.
- 11 Także kancelaria grodzka rozpoczęła przyjmowanie wpisów od 14 listopada. ANK, CC 1034, 2; ANK, CC 783, 3 i nast.; ANK, Castrensia Cracoviensia Relationes (CCR) 12, 1; ANK, CC 134, 1.
- 12 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Księgi Wpisów Metryki Koronnej (MK) 131, f. 143v-144v.
- 13 *Ibidem*, f. 143v.
- 14 *Ibidem*, f. 144v, 145.
- 15 ANK, CCR 11, 1474–1476. Przywileje wydano w *Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 4: 1585–1586, wyd. Kazimierz Lepczyński (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948), III, 6.

czynności pozwala z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością stwierdzić, że i konsens wydano 16 kwietnia 1585 r.

W przedstawionej królowi prośbie jako motyw przekazania starostwa Zebrzydowskiemu¹⁶ Zamoyski wskazał natłok obowiązków państwowych, które uniemożliwiały mu sprawowanie jurysdykcji starościńskiej, wymagającej osobistej obecności w stolicy¹⁷. Trudno odmówić mu racji, niemniej nie można zapomnieć, że niecały rok wcześniej, 26 maja 1584 r., na jego polecenie pochwycono i stracono Samuela Zborowskiego. Zdarzenie zmieniło podejście kanclerza do wykonywania obowiązków starościńskich (zob. niżej). Problemem mogły być też podnoszone przez jego przeciwników politycznych zarzuty naruszenia prawa o inkompatybiach i osiadłości¹⁸.

W samym konsensie¹⁹, poza zgodą na dokonanie cesji przez Zamoyskiego, zawarto również warunkowe dożywotnie nadanie przez króla

16 Błędnie określono starostą spiskim. Nie była to jednak omyłka – tytułacja wynikała z wcześniejszego konsensu królewskiego z 6 marca 1585 r. na obustronną cesję starostwa stężyckiego (które wówczas trzymał jeszcze Zebrzydowski) i spiskiego (dzierzżonego przez Kaspra Maciejowskiego, koniuszego koronnego). Zamiany ostatecznie nie dokonano. Szerzej kwestia ta zostanie omówiona w przygotowywanym artykule poświęconym starostwu stężyckiemu.

17 „Quod cum ostendisset nobis illustris et magnificus Joannes Zamoyski regni nostri supremus cancellarius etc., quod cum pro munere suorum ratione rei publicae necessitatum causa, diversis in locis saepe illum abesse oporteat, munus vero id capitaneale Cracoviense eum requirat, qui propter ius nobilitati dicendum assidue pene Cracoviae sit — —”. AGAD, MK 131, f. 143v. Ten i kolejne fragmenty pochodzące ze źródeł rękopiśmiennych redagowano zgodnie z zaleceniami Kazimierza Lepszego, „Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.”, w: Janusz Tandeci, Krzysztof Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014), 359–384 (załącznik 4). Zob. też J. Zamoyski do Stefana Batorego, z marca-września 1585 r., w: *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 4, IV, 3.

18 Zamoyskiemu zarzucano brak osiadłości w województwie krakowskim oraz łączenie starostwa krakowskiego z innym starostwem sądowym – bełskim. *Dyaryusze sejmowe r. 1585*, wyd. Aleksander Czuczynski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1901), 290; Zdzisław Spieralski, „Egzorbitancje Jana Zamoyskiego. Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 5 (1960): 153 (zob. też *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 4, II, 4); Bartosz Paprocki, „Upominek albo przestroga”, w: *Bartosza Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588*, wyd. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1900), 48.

19 „[Nos Stephanus rex – uzup. KG] consentimus, permittimusque ut praefatum capitaneatum Cracoviensem idem regni nostri cancellarius ac exercituum generalis in supranominatum generosum Nicolaum Zebrzydowski affinem suum coram eiusdem castris Cracoviensis actis vel quibuscunque aliis actis castrensibus autenticis resignare, cedereque possit, quae resignatio posteaquam facta fuerit, eundem capitaneatum Cracoviensem in praefatum generosum Nicolaum Zebrzydowski vigore praesentium harum conferimus, eidemque ad extrema eius vitae tempora cum omnibus praerogativis, honore, potestate, iurisdictione, iuribusque, qui antea illi capitaneatui praefuerunt habuerint, tum omnibus eius redditibus, censibus, fructibus, omnibusque in universum emolumentis, ac

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

starostwa. Przedmiotem tej czynności były nie tylko należne dochody²⁰, ale także kompetencje prawnopubliczne, tj. przede wszystkim jurysdykcja sądowa. Całość więczył skierowany do szlachty i innych mieszkańców nakaz uznania Zebrzydowskiego za prawowitego starostę krakowskiego.

Warunek umieszczony w akcie konsensu aktualizowała cesja. Zamoyski zeznał jej dokonanie przed aktami kancelarii większej 24 września 1585 r. w Proszowicach. Tekst dokumentu znany jest dzięki obłacie dokumentu do krakowskich akt relacji dokonanej 29 października 1585 r.²¹ Za pomocą cesji kanclerz, powołując się na konsens, przelał na Zebrzydowskiego całość praw majątkowych i kompetencji prawnopublicznych związanych ze starostwem krakowskim. Również 24 września z kancelarii Zamoyskiego wyszły mandaty królewskie skierowane do urzędników grodu krakowskiego i uniwersał do mieszkańców województwa krakowskiego. Obu zbiorowych adresatów poinformowano o cesji, urzędnikom nakazano dopuszczenie intruzji nowego starosty, a szlachcie i pozostałym mieszkańcom rozkazano uznanie nowego starosty za prawowitego oraz poddanie się jego władzy i jurysdykcji²².

utilitatibus tenendis, possidendis, utendis, fruendisq[ue] damus, conferimus, tradimusq[ue]. Quod nos ad omnium et singulorum — — palatinatus Cracoviensis senatorum officialium, totiusq[ue] eiusdem palatinatus nobilitatis, civium, item opidanorum noticiam deducendam existimavimus, quemadmodum et praesentibus deducimus, mandantes, ut praefatum generosum Nicolaum Zebrzydowski pro vero ac legitimo capitaneo deinceps habeant, eidemq[ue] de omnibus proventibus, caeterisque rebus ad officium id capitaneale spectantibus, tanquam vero ac legitimo capitaneo respondeant, responde-rique ab aliis faciant, iurisdictionique eius capitaneali pareant”. AGAD, MK 131, f. 144.

- 20 W odróżnieniu od właściwie wszystkich starostw (sądowych i niesądowych), do krakowskiego nie należały żadne dobra ziemskie. Problematyce tej poświęcone zostanie osobne opracowanie.
- 21 „[Joannes a Zamosczie – uzup. KG] inhaerendo specialibus litteris concessionis nostri regii super infrascripta per nos concessi de omni iure, possessione, ac iurisdictione sua capitaneatus generalis Cracoviensis, qua hucusq[ue] fungebatur, cum omni ipsius praerogativa, fundatione [?], ac universis et singulis eiusdem fructibus, proventibus, redditibus, attinentiisque et [p.]...tinen[tis] [?] nullis exceptis nec pro se reservatis eidem generoso Nicolao Zebrzydowski cessit et condescendit, praesentibusq[ue] dedit et condescendit, ac totum et integrum ius suum a nobis desuper habitum in ipsum transfudit ac incorporat prout transfudit et incorporavit. Dans et concedens eidem Nicolao Zebrzydowski affini suo tam vigore specialium litterarum concessionis nostrarum eidem a nobis datarum, quam etiam praesentis cessionis suae possessionem, usumfructum praefati generalis capitaneatus Cracoviensis iam exnunc apprehendendam et possidendam, iurisdictionemq[ue] capitanealem exercendam, hac sua recognitione mediante. Quam quidem recognitionem ipsius nos ratam et gratam habentes prout antea super ipsam consentiremus, ita et ad praesens eandem confirmamus, ratificamus, roboreq[ue] debitaе firmitatis eidem tribuimus”. ANK, CCR 11, 1478–9.
- 22 ANK, CCR 11, 1479–81. W mandacie do urzędników grodzkich król poinformował nadto o wysłaniu Piotra Cieklińskiego, sekretarza królewskiego, który miał wprowadzić nominata w posiadanie starostwa.

Ostatecznie gród zamknięto 29 października, w dniu publicznego ogłoszenia i oblatowania obu dokumentów²³.

Wykonywanie obowiązków sądowych

Starosta krakowski osobiście odpowiadał za celebrowanie roków sądu grodzkiego, które zgodnie z prawem przypadały co 6 tygodni. Bynajmniej nie oznaczało to, że odprawowano każde z nich. Zależało to nie tylko od czynników obiektywnych (jak np. bezkrólewie, obrady sejmu lub sejmiku przedsejmowego, epidemia, święto kościelne), ale też podejścia samego starosty. By ocenić zaangażowanie Zebrzydowskiego w wymiar sprawiedliwości, dokonano analizy funkcjonowania sądu grodzkiego w latach 1585–1620, którą porównano z okresem sprawowania urzędu przez Zamoyskiego (1581–1585) i Gabriela Tarnowskiego (1621–1628) – odpowiednio poprzednika i następcy Zebrzydowskiego na starostwie²⁴.

W latach 1585–1620 odprawowano 93 z 300 roków sądowych. Najpopularniejszą przyczyną zaniechania celebracji roków starościńskich były sprawy prywatne starosty (ponad 34% znanych motywów limity roków). Kolejne miejsca zajęły: zjazd publiczny – sejm lub sejmik przedsejmowy (ponad 16%), przypadające na dzień rozpoczęcia roków święto kościelne (niecałe 15%) oraz panująca zaraza (ok. 12%).

Na 34 pełne lata sprawowania urzędu (1586–1619) roki odprawowano najczęściej 2- i 4-krotnie (odpowiednio 8 i 7 razy). Jedynie w dwóch przypadkach (1586 i 1614) starosta orzekał 6-krotnie. Była to największa liczba sądów *per annum* za jego starostwa. Z kolei w 4 latach (1587, 1606, 1607, 1608) roków nie odprawiono w ogóle, co było spowodowane wydarzeniami nadzwyczajnymi – odpowiednio bezkrólewem i rokoszem sandomierskim. Rok, w którym celebrowano połowę lub więcej przypadających sądów, nie zdarzał się często (7 na 34 przypadki, czyli nieco ponad 20%)²⁵. Jak prezentowało się postępowanie Zebrzydowskiego na tle Zamoyskiego i Tarnowskiego?

23 25 października po raz ostatni orzekał urząd grodzki, kolejnego dnia przyjęto ostatni wpis do akt inskrypcji, a 29 października – do akt relacji. ANK, CCR II, 1481; ANK, CC 133, 1378; ANK, CC 782, 1372.

24 Cynarski, Falniowska-Gradowska, *Urzednicy województwa krakowskiego*, 350, 352. Zob. tabele 1–5 w aneksie.

25 Były to lata: 1586, 1602, 1604, 1610, 1612, 1614, 1615.

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

Pierwszego nominowano starostą krakowskim 2 marca 1581 r.²⁶ Nie od razu sprawował urząd osobiście – 10 maja 1581 r. objął go w jego imieniu Jan Płaza z Mstyczowa. Zastąpił on w roli surogatora Mikołaja Dłuskiego²⁷. Sam Zamoyski przybył do Krakowa dopiero pod koniec 1582 r. 29 grudnia złożył przysięgę i rozpoczął roki sądowe²⁸. Kanclerz formalnie trzymał starostwo do 29 października 1585 r., kiedy gród zamknięto do czasu zaprzysiężenia Zebrzydowskiego (zob. wyżej). W okresie faktycznego sprawowania urzędu przez Zamoyskiego²⁹ zasadniczo powinno się odbyć 25 roków sądowych. Zamoyski celebrował 7 z nich (28%). Całe starostwo hetmana można jednak podzielić na dwa okresy, które rozdziela cezura w postaci pochwycenia i egzekucji Samuela Zborowskiego (11–26 maja 1584 r.). W pierwszym Zamoyski odprawił 7 z 13 roków (54%), a niemal każda limita (czyli odroczenie) była usprawiedliwiona³⁰.

26 *Zbiór aktów*, 68–69; Cynarski, Falniowska-Gradowska, *Urzednicy województwa krakowskiego*, 350.

27 Mikołaj Dłuski został wyznaczony przez Stefana Batorego surogatorem starostwa krakowskiego po śmierci Piotra Zborowskiego. Dokument nominacji datowany jest na 4 października 1580 r., a Dłuski złożył przysięgę i objął funkcję 7 grudnia 1580 r. Sprawował ją do przyjazdu Płazy do Krakowa. W ciągu kilku miesięcy swojego urzędowania nie celebrował jednak żadnych roków sądowych. ANK, CC 1030, 1646–1650; ANK, CC 1031, 1–3; *Zbiór aktów*, 67–68, 72. Surogacja na czas wakatu nie była niczym wyjątkowym, a władcy praktykowali ją w przeszłości. Zob. np. *ibidem*, 10 (1515), 17 (1533), 40–41 (1570, 1571). Jan Płaza sprawował surogację do przybycia Zamoyskiego, tj. od 10 maja 1581 r. do 28 grudnia 1582 r. ANK, CC 1031, 1–3; ANK, CC 1032, 1–3; *Zbiór aktów*, 72–73. O surogatorach starostw sądowych zob. Górski, *Jurysdykcja karna*, 106–108.

28 ANK, CC 1032, 1–3. Skorygować należy informację, jakoby Zamoyski zaprzysiągł 25 grudnia. Por. Cynarski, Falniowska-Gradowska, *Urzednicy województwa krakowskiego*, 350. W cytowanym w spisie źródle podano prawidłową datę. *Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 3: 1582–1584, wyd. Józef Siemiński (Warszawa: F. Wyszynski i S-ka, 1913), dod. 21.

29 Przedmiotem badania było osobiste zaangażowanie hetmana w sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Niewłaściwe byłoby zatem włączenie do badań okresu, w którym faktyczną jurysdykcję sprawował surogator. Dla porządku można dodać, że Jan Płaza odprawował 4 na 14 roków (29%). ANK, CC 1031, *passim*.

30 Roki przypadające 9 lutego i 23 marca 1583 r. odroczone z uwagi na wyprawę hetmana na Ruś w celu zabezpieczenia granicy przed najazdem tatarskim (w lutym i na początku marca Zamoyski przebywał we Lwowie, do Krakowa wrócił najpóźniej 29 marca). *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 3, xxx–xxxi. 7 września tego roku Zamoyski limitował roki od razu na 12 tygodni, uzyskując jednak na to zgodę szlachty (*ex consensu totius nobilitatis terrae Cracoviensis*); kolejne przypadły 30 listopada, nie mogły się zatem odbyć z uwagi na święto. Ze względu na brak wpisu limity nieznaną jest przyczyna braku sądów 22 lutego i 4 kwietnia 1584 r. O sprawie tatarskiej szerzej zob. Jerzy Besala, *Stefan Batory*, wyd. 2 (Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2010), 374–378; Kazimierz Dopierała, *Stosunki dyplomatyczne Polski z Turcją za Stefana Batorego* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986), 123–130. Zob. też relację Reinholda Heidensteina o wyprawie Zamoyskiego: *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594, ksiąg XII*, tłum. Michał Gliszczyński, oprac. i wyd. Janusz Byliński,

Ostatnie celebrowano 16 maja 1584 r. Nie odbyły się żadne z 12 kolejnych³¹. Oznacza to, że starosta faktycznie zarzucił sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w ramach sądu grodzkiego. Korelacja czasowa z egzekucją Zborowskiego niewątpliwie nie była przypadkowa.

Tarnowski objął starostwo 13 stycznia 1621 r. i sprawował je do śmierci 14 kwietnia 1628 r.³² W tym okresie powinny odbyć się 64 roki sądu grodzkiego, z których celebrowano zaledwie 9. Oznacza to, że starosta nie odprawował blisko 86% przypadających roków. Funkcję sędziego sprawował 2 lub 3 razy rocznie (po 3 przypadki), w 2 latach sąd grodzki nie odbył się w ogóle (1624 i 1628). Innymi słowy, przez ponad 7 lat sąd grodzki nigdy nie działał częściej niż 3-krotnie w ciągu roku. Jeśli spojrzeć na przyczyny limitowania roków, w blisko połowie przypadków (26 z 55) powołano się na sprawy prywatne starosty. Znacznie mniejszy odsetek stanowiły legalne motywy odroczenia roków: zjazd publiczny (18%), zaraza (15%), święto kościelne (11%) i zwołane w drugiej połowie 1621 r. pospolite ruszenie (6%)³³.

Patrząc obiektywnie, zaangażowanie Zebrzydowskiego w sądownictwo grodzkie nie prezentowało się najlepiej (celebrowanie mniej niż trzeciej części roków sądowych), wciąż było jednak większe niż Zamoyckiego (28%) i Tarnowskiego (14%). Trzeba jednak pamiętać, że na zachowanie kanclerza istotny wpływ miała sprawa Zborowskiego z maja 1584 r. Oczywiście na odsetek celebrowanych roków wpływ miały także okoliczności niezależne od starosty (zjazdy publiczne, epidemie, święta itd.), niemniej i tutaj praktyka Zebrzydowskiego wyglądała lepiej niż za Tarnowskiego. Powoływał się na sprawy prywatne w nieco ponad trzeciej części limit, podczas gdy jego następcą czynił to w prawie połowie przypadków. Wrażenie robi sama liczba sądów limitowanych przez Zebrzydowskiego

Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2015), 445–446.

31 W aktach grodzkich brak też wpisów limit tych sądów grodzkich. ANK, CC 1033, *passim*.

32 Mariusz Lubczyński, „Tarnowski Gabriel h. Leliwa”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 52: 394–396; Cynarski, Falniowska-Gradowska, *Urzednicy województwa krakowskiego*, 352. Tarnowski zmarł w Zborowie. Jeszcze 12 kwietnia limitowano roki sądowe ze względu na chorobę starosty. Ostatni wpis w aktach relacji pochodzi z 13 kwietnia, na końcu zawarto informację o zamknięciu akt z powodu śmierci starosty. W ten sam dzień zakończono również przyjmowanie wpisów do akt inskrypcji (choć bez żadnej adnotacji). ANK, CCR, 52, 2706; ANK, CC 228, 2420.

33 Limita z 11 sierpnia 1621 r. zawierała dwie przyczyny: ogłoszone trzecie wici na pospolite ruszenie oraz sejm. Na potrzeby statystyki odroczenie zakwalifikowano jako spowodowane nadchodzącym zjazdem walnym.

ze względu na sprawy prywatne (61 – to ok. 20% wszystkich roków sądu grodzkiego!), szczególnie jeśli dodać okres rokoshu sandomierskiego³⁴.

Rokosh sandomierski a działalność grodu krakowskiego

Wydarzenia rokoshowe po raz pierwszy wpłynęły na funkcjonowanie starostwa krakowskiego latem 1606 r. Zebrzydowski wraz z żoną opuścił zamek krakowski tuż przed przyjazdem Zygmunta III (19 czerwca). Gród nie zaprzestał jednak działalności. Na miejscu został m.in. podstarości Stanisław Rogoziński. Jurysdykcję urzędową zawiesił on dopiero 14 lipca, powołując się na zaplanowany na 6 sierpnia zjazd sandomierski³⁵. Zgodnie z powziętymi tam decyzjami sądownictwo powinno pozostać suspendowane także po zakończeniu zgromadzenia³⁶. Legalność limity z 14 lipca jest wątpliwa. Obowiązująca interpretacja prawa ziemskiego nie dopuszczała zawieszenia jurysdykcji urzędu w związku ze zjazdem, który nie był sejmikiem przedsejmowym lub sejmem³⁷. Warto natomiast podkreślić, że nie doszło do zamknięcia kancelarii grodzkiej, która cały czas pozostawała dostępna dla petentów. Roki urzędowe reasumowano w dniu powrotu króla do Krakowa (16 października 1606 r.)³⁸. Podwładni starosty, skądinąd również zaangażowani w rokosh³⁹, przychyliłi się tym

34 Poza wskazanymi w tabeli (zob. aneks) 8 przypadkami, gdzie zamknięty z powodu rokoshu pozostawał cały gród, należy doliczyć jeszcze co najmniej 4 inne roki z 1608 r., gdzie wpisu limity w ogóle nie umieszczono mimo otwarcia kancelarii grodzkiej.

35 „Propter imminentem conventum generalem Sendomiriensem Rokosh nuncupatum vigore laudi publici in congregatione generali Lublinensi super per proceres et ordines Regni et Magni Ducatus Lithuaniae celebratum Sendomiriae pro die sexta Augusti anno praesenti indictum”. ANK, CC 832, 192. Obrady zjazdu rozpoczęły się ostatecznie 12 sierpnia. Szerzej zob. Agnieszka Pawłowska-Kubik, *Rokosh sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2019), 143–158.

36 *Ibidem*, 146, 396–397.

37 Sejm 1589, nr 73, w: VC II/2, 113; sejm 1590, nr 26, w: VC II/2, 150. Szerzej o suspendowaniu sądownictwa: Kacper Górski, „Zawieszenie jurysdykcji w grodzie krakowskim ze względu na sejmik lub sejm w świetle praktyki przełomu XVI i XVII wieku”, *Miscellanea Historico-Iuridica* 21 (2022), z. 1: 201–230. Warto podkreślić, że w grodzie starano się nadać odroczeniu przymiot legalności, nazywając zjazd sandomierski określeniem używanym wobec sejmu walnego (*conventus generalis*; w reasumpcji jurysdykcji: *congregatio seu concilium generale*).

38 ANK, CC, 832, 193–194; Marek Wrede, *Itinerarium króla Zygmunta III 1587–1632* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2019), 214–219.

39 Pod Sandomierzem poświadczona jest na pewno obecność Rogozińskiego (podstarościego). Być może był tam też Melchior Michałowski (pisarz grodzki), wcześniej uczestniczący w zjeździe lubelskim. „Akta zjazdu stężyckiego w roku 1606 (Liber

samym do interpretacji Trybunału Koronnego, że porozumienie zawarte pod Janowcem niejako zawiesiło rokosz, włącznie z postanowieniem o generalnej limicie sądownictwa⁴⁰. Fakt ten przemawia za słuszością hipotezy Agnieszki Pawłowskiej-Kubik, że po spotkaniu z królem Zebrzydowski dążył do pewnej normalizacji stosunków z władcą, a przynajmniej niechętnie patrzył na radykalizujące się nastroje w niektórych kołach szlacheckich⁴¹.

Wskutek zaostżenia konfliktu po publicznym wypowiedzeniu posłuszeństwa królowi pod Jeziorną (24 czerwca 1607 r.) urząd grodzki nie wznowił jurysdykcji po zakończeniu sejmu⁴². Co więcej, 30 czerwca 1607 r. zamknięto również kancelarię, która pozostawała nieczynna przez ponad rok. Do przywrócenia funkcjonowania grodu doszło dopiero po koncyliacji króla z Zebrzydowskim (6 czerwca 1608 r.). Kancelarię otwarto 11 czerwca, a urząd grodzki powrócił do sprawowania wymiaru sprawiedliwości 16 czerwca 1608 r.⁴³

Znacznie gorzej wyglądała dostępność sądu grodzkiego. Jego działalność była *de facto* permanentnie zawieszona, co stanowiło bezpośrednią konsekwencję nieobecności starosty na zamku krakowskim. Wprawdzie na akt rokoszowy powołano się dopiero w limicie z 13 czerwca 1607 r., ale sądów nie celebrowano wówczas już przez ponad 2 lata (ostatnie odbyły się 18 maja 1605 r.)⁴⁴. Później zaprzestano nawet umieszczania wpisów limit w aktach grodzkich (początkowo z powodu zamknięcia

generationis Stężyce)”, w: *Rokosz Zebrzydowskiego. Materyały historyczne*, wyd. Aleksander Rembowski (Warszawa: Świdzińscy, 1886–1892), 55, 191, 244. Źródła milczą o trzecim z urzędników grodzkich – wiceserencie Wawrzyńcu Domaniowskim. Można domniemywać, że jako zastępca podstarościego pozostał on na zamku, by sprawować pieczę nad starostwem.

40 Zob. Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski*, 396–397. W krakowskich aktach grodzkich nie odnaleziono żadnych protestacji w związku z reasumpcją jurysdykcji.

41 *Ibidem*, 159, 164–166.

42 Jurysdykcję zawieszono, zgodnie z prawem, od 29 marca 1607 r. (tydzień przed sejmikiem proszowickim zaplanowanym na 5 kwietnia). ANK, CC 833, 1844.

43 ANK, CCR 34, 954, 958, 959; ANK, CC 187, 1; ANK, CC 834, 1.

44 Trzy pierwsze sądy nie odbyły się z powodu świąt kościelnych (29 czerwca, 10 sierpnia i 21 września 1605 r.). Brak następnych, począwszy od 2 listopada 1605 r., należy wiązać z nieobecnością Zebrzydowskiego w Krakowie i pozbawieniem go miejsca sprawowania roków (zob. niżej). Kolejne limity formalnie motywowano ślubem królewskim i niedostępnością kamienicy starościńskiej, sejmami i prywatnymi sprawami starosty. Te ostatnie stanowiły uzasadnienie prawie wszystkich odroczeń od 31 maja 1606 do 2 maja 1607 r. (wyjąwszy 27 grudnia 1606 r. – święto, oraz 2 maja 1607 r. – nadchodzący sejm). ANK, CC 1047, 2075–2666; ANK, CC 1048, 1–24. Pełne zestawienie roków (na podstawie krakowskich ksiąg grodzkich – zob. przyp. 62): Górski, *Jurysdykcja karna*, 684–690.

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

kancelarii). Jurysdykcję sądową wznowiono w końcu 18 marca 1609 r., po zakończeniu sejmku.

Wpływ rokoszu sandomierskiego na funkcjonowanie starostwa krakowskiego był znaczący. Wskutek nieobecności Zebrzydowskiego niemożliwe było celebrowanie roków starościńskich. Nie odbyły się łącznie 32 roki, wskutek czego zainteresowani pozbawieni byli dostępu do sądu przez ponad 3 i pół roku – od 29 czerwca 1605 r. do 21 stycznia 1609 r. Lepiej funkcjonowały jurysdykcja urzędowa i kancelaria grodzka – pierwsza była niedostępna przez 3 miesiące w 1606 r. (między 15 lipca a 15 października) i ponad 14 miesięcy w latach 1607 i 1608 (od 29 marca 1607 r. do 15 czerwca 1608 r.), druga zaś była nieczynna przez niecały rok (od 1 lipca 1607 r. do 10 czerwca 1608 r.).

Kamienica starościńska

Rokosz i starostwo krakowskie łączy jeszcze jedna kwestia – kamienica starościńska. W świetle przekazów ówczesnych historiografów, przejmowanych niekiedy przez dzisiejszych historyków, wyrzucenie Zebrzydowskiego z mieszkania na zamku przelało czarę goryczy i pchnęła go ku zaostrzeniu konfliktu z królem⁴⁵. W rzeczywistości, jak to często bywa, prawda leżała pośrodku. Budynek powstał w 1558 r. w rezultacie przebudowy i połączenia domów wikariuszy („wspólnego”) oraz

45 Zob. np. Alessandro Cilli, *Historia buntów możnowładczych w Polsce w latach 1606–1608. Historia Moskwy*, tłum. Anna Broczkowska-Nguyen, oprac. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2012), 24–25; Albrycht Stanisław Radziwiłł, *Rys panowania Zygmunta III*, tłum. Edward Kotłubaj, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2011), 49–50; Stanisław Łubieński, „Rozruchy domowe w Polsce”, w: *Droga do Szwecji Zygmunta III, króla polskiego i szwedzkiego, w 1593 roku. Rozruchy domowe w Polsce w latach 1606–1608*, tłum. Adam Benedykt Jocher, Sylwia Szczygieł, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009), 47; Paweł Piasecki, *Kronika*, tłum. Antoni Chrzyszczewski, wyd. Julian Bartoszewicz (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1870), 192–193, 196; Jan Wielewicz, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, wyd. Władysław Chotkowski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1886), 100. Słynne stało się powiedzenie Radziwiłła, który sprowadzał przyczyny rokoszu do „baldachimu” (tj. sporu o prawo posługiwania się baldachimem legata papieskiego przez Bernarda Maciejowskiego biskupa krakowskiego), „Dud” (nadania starostwa dudeńskiego, wcześniej dzierżonego przez Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna”, Janowi Karolowi Chodkiewiczowi) i wreszcie „pałacu” (kamienicy starościńskiej). Szerzej zob. Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski*, 93–95. Zob. też Graff, Wołyńiec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 81.

„królewien”⁴⁶. Był własnością króla, ale od 1563 r. zajmowali go, za jego zgodą, starostowie krakowscy, m.in. Jan Ocieski, Stanisław Myszkowski czy wreszcie Zamoyski. Izbę położoną na piętrze wykorzystywali również na cele sądowe⁴⁷. Status kamienicy zmienił się w 1585 r., kiedy Stefan Batory oddał ją w dożywocie Zamoyskiemu⁴⁸. Kanclerz pozwolił jednak Zebrzydowskiemu na korzystanie z budynku⁴⁹. Sytuacja zmieniła się po śmierci kanclerza w czerwcu 1605 r. Kamienica formalnie powróciła do dyspozycji władcy. Kiedy na początku listopada władca zażądał od starosty udostępnienia kamienicy dla przybywających na królewskie wesele gości, ten początkowo odmówił. Ostatecznie zmuszony opuścił zajmowane pomieszczenia. Wówczas paść miały słynne słowa Zebrzydowskiego, że „ustępuje wprawdzie z tego domu, ale wkrótce król ustąpi z królestwa”⁵⁰. Całe wydarzenie miało dynamiczny przebieg. Doszło do niego w dniu rozpoczęcia roków starościńskich 2 listopada 1605 r., które zresztą limitowano

ex eo respectu, quia domus seu lapidea, in quo sua magnificentia tanquam loci praesentis capitaneus [Zebrzydowski – przyp. KG] hucusque et alii immediati antecessores suae magnificentiae capitanei ab antiquissimis temporibus iudicia sua capitanealia exercebant et absolvebant, per Sacram Regiam Maiestatem propter sollemnitatem nuptiarum suae Maiestatis propediem celebrandarum pro usu earundem nuptiarum impedita ac destinata sit, aliumque locum huic negotio idoneum sua magnificentia in castro Cracoviensi non habeat⁵¹.

46 Znajdował się *vis-à-vis* południowej fasady kościoła katedralnego, naprzeciwko kaplic Zyguntowskiej i Padniewskiego. Szerzej zob. Górski, *Jurysdykcja karna*, 124–126.

47 Urząd grodzki wraz z kancelarią mieściły się w innym budynku, tzw. starostwie, położonym po południowej stronie bramy wjazdowej na dziedziniec pałacu królewskiego na Wawelu. Szerzej zob. Górski, *Jurysdykcja karna*, 123–124.

48 Nadanie było bezpośrednio związane z konsensem na cesję starostwa i nosiło tę samą datę – 16 kwietnia 1585 r. (zob. wyżej). AGAD, MK 131, f. 144v; ANK, CCR 11, 1475–1476; *Archiwum Jana Zamoyskiego*, t. 4, III,6 (błędny nagłówek sugerujący, jakoby nadanie dotyczyło budynku tzw. Rabsztynu, do którego odnosiło się drugie dożywocie z 16 kwietnia 1585 r.). Regest w: Stanisław Kutrzeba, „Dawny zarząd Wawelu”, *Rocznik Krakowski* 8 (1906): 91–92 (nr 24).

49 Wspominali o tym Claudio Rangoni (*Relacja o Królestwie Polskim z 1604 roku*, tłum. Kajetan Wincenty Kielisiński, Wojciech Kazimierski, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2013), 130) i Łubieński („Rozruchy domowe w Polsce”, 47).

50 Łubieński, „Rozruchy domowe w Polsce”, 47.

51 ANK, CC 1048, 5–6. Precyzyjnie o 2 listopada pisał również Wielewicki, *Dziennik spraw (1600–1608)*, 100. Na prawidłowość tej daty wskazuje zresztą i to, że jezuita wspominał o obecności zgromadzonej szlachty. Tekst protestacji sugeruje, że Zebrzydowski miał zamiar celebrować sądy w innym miejscu, ale ze względu na opór szlachty

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

W sporze o kamienicę racja leżała po stronie króla – właściciela i dysponenta budynku. Zwrócił na to uwagę zwykle przyjaźnie nastawiony do Zebrzydowskiego jezuita Jan Wielewicki, notując w swoim dzienniku:

cum tamen aedificium illud non pro Capiteo Cracoviensi, sed pro Regia familia a Rege Augusto dicatur exstructum, et postea conniventibus Regibus ad placitum permissum Capitaneis⁵².

Władca miał zatem pełne prawo zwrócić się o oddanie kamienicy na potrzeby gości weselnych. Nie był to zresztą pierwszy taki przypadek – z analogiczną prośbą ten sam monarcha wystąpił 13 lat wcześniej (1592). Zebrzydowski bez wahania udostępnił wówczas swoje mieszkanie dla weselników Zygmunta III i Anny Habsburżanki⁵³. Jesienią 1605 r. zachował się przeciwnie. Nie ulega jednak wątpliwości, że sposób przejęcia domu (w świetle niektórych przekazów rzeczy starosty miały zostać wyrzucone przez okno)⁵⁴ mógł doprowadzić do zaostrenia konfliktu.

Po wygaszeniu rokoszu Zebrzydowski dążył do odzyskania kamienicy. Sprawa była w 1609 r. przedmiotem korespondencji z przebywającym w obozie pod Smoleńskiem królem, jednak ten odmówił zwrotu. Najprawdopodobniej na początku 1610 r. staroście udało się jednak wejść w jej posiadanie dzięki samowolnej decyzji arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego⁵⁵. Niestety nie wiadomo, gdzie do tego momentu Zebrzydowski celebrował roki sądu grodzkiego, które odbyły

się na to nie zdecydował. Stąd przypuszczalnie umieszczono w limicie stwierdzenie, że roków nie można było odprawować ze względu na brak innego właściwego miejsca (*idoneus locus*). ANK, CCR 32, 1711–1712. Na niedostępność kamienicy powołano się również w kolejnej limicie (14 grudnia 1605 r.). ANK, CC 1048, 6–7.

- 52 Wielewicki, *Dziennik spraw (1600–1608)*, 100. W podobnym tonie pisał też Piasecki, *Kronika*, 192.
- 53 Wyraźnie z tego powodu limitowano roki sądu grodzkiego, które nie mogły się odbyć ze względu na niedostępność pomieszczenia, gdzie zwyczajowo je celebrowano. ANK, CC 1038, 590.
- 54 Zob. np. Radziwiłł, *Rys panowania*, 49–50; *Elementa ad fontium editiones*, t. 6 (*Res Polonicae Iacobo I Angliae regnante conscriptae ex archivis publicis Londoniarum*), wyd. Charles H. Talbot (Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1962), 12 (relacja Wilhelma Bruce'a). Por. jednak inne źródła, które o tak gwałtownym przebiegu zdarzenia nie wspominały, podobnie zresztą jak tekst limity roków starościńskich. Łubieński, nieprzychylny przecież Zebrzydowskiemu, pisał nawet wprost, że ten opuścił kamienicę samodzielnie, choć „z największym oburzeniem”. O „podporządkowaniu się” woli króla wspominał również Cilli. Wielewicki, *Dziennik spraw (1600–1608)*, 100; Łubieński, „Rozruchy domowe w Polsce”, 47; Cilli, *Historia buntów możnowładczych*, 24–25; Piasecki, *Kronika*, 192; ANK, CC 1048, 5–6; ANK, CCR 32, 1711–1712.
- 55 Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski*, 453; Janusz Byliński, *Sejm z 1611 roku. W nowym opracowaniu* (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna

się już trzykrotnie⁵⁶. Od 1610 r. budynek pozostawał w posiadaniu starosty⁵⁷. Gdy starostwo objął Tarnowski (1621), przeniesiono tam również urząd i kancelarię grodzką, co było spowodowane złym stanem budynku starostwa⁵⁸. Budynek zaczęto z czasem nazywać „Grodem”. Swoją funkcję pełnił do końca istnienia Rzeczypospolitej.

Podsumowanie

Mikołaj Zebrzydowski otrzymał starostwo krakowskie na podstawie konsensu królewskiego (16 kwietnia 1585), w którym król wyraził zgodę na scedowanie starostwa przez Jana Zamoyskiego i nadał je dożywotnio Zebrzydowskiemu, a także samej cesji, do której doszło 24 września 1585 r. Do formalnego opróżnienia urzędu doszło 29 października 1585 r., a nowo mianowany starosta objął urząd na podstawie intromisji, do której doszło 13 listopada 1585 r. Przebieg cesji nie różnił się od innych podobnych czynności⁵⁹. Z prawnego punktu widzenia konsens stanowił akt nadania starostwa przez króla z warunkiem zawieszającym, którym było dokonanie cesji starostwa, na którą w tym samym akcie władca

Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016), 38–39.

- 56 Celebrowano roki przypadające 18 marca, 29 kwietnia i 14 października 1609 r. Z kolei w 1610 r. pierwsze roki odbyły się 17 lutego. Górski, *Jurysdykcja karna*, 684–690. W aktach grodzkich brak informacji o zmianie miejsca jurysdykcji, niewykluczone więc, że Zebrzydowskiemu udostępniono kamienicę dla odprawowania roków. Przemawia za tym również brak protestacji szlachty, która, jak pokazały wydarzenia z listopada 1605 r., była wyczulona na celebrowanie roków w „niezwyczajnym” miejscu (zob. przyp. 54).
- 57 Zebrzydowski przypuszczalnie przebywał tam jednak rzadziej niż przed rokoszem. Zdaniem kalwaryjskiego kronikarza Ludwika Boguskiego po śmierci żony w 1610 r. miał wręcz zamieszkać w tamtejszym zakonie bernardynów. Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie (APB), IV-a-1 (Historia Calvariae), 103.
- 58 W dniu objęcia urzędu (13 stycznia 1621 r.) woźny dokonał oficjalnego ogłoszenia kamienicy miejscem urzędowania sądu, urzędu i kancelarii grodzkiej: „Qua quidem omnia et fundatio iurisdictionis eiusdem illustris et magnifici capitanei nec non locus iuditorum castrensiurn capitanealium Cracoviensium, quam et officii causarum seu querellarum, aliorumque actuum iudicialium expediendorum et recognitionum suscipiendarum designatus in lapidea e regione ecclesiae cathedralis arcis Cracoviensis consistenti”. ANK, CC 1061, 7. O funkcjonowaniu urzędu i kancelarii w kamienicy mowa także w inwentarzu starostwa z 1638 r. *Wawel*, t. 2 (*Materiały archiwalne do budowy zamku*), oprac. Adam Chmiel (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1913), 510.
- 59 Wyglądały one tak samo dla starostw sądowych i niesądowych. Zob. Krzysztof Chłapowski, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)* (Warszawa-Bellerive-sur-Allier: Wydawnictwo DiG, 2017), 46–48.

wydawał zgodę⁶⁰. Za jego pomocą monarcha realizował swoją *potestatem distributivam* i to konsens, a nie cesja, miał charakter prawotwórczy.

Zaangażowanie Zebrzydowskiego (1585–1620) w wymiar sprawiedliwości, który sprawował w ramach krakowskiego sądu grodzkiego, nie było najwyższe – odprawił 93 z 300 przypadających co 6 tygodni roków sądowych, a w aż 61 przypadkach podstawą limity sądu były bliżej nieokreślone sprawy prywatne. Ocena jego działalności jako sędziego w świetle samej statystyki nie może być pozytywna. W porównaniu z Janem Zamoyskim (1581–1585) i Gabrielem Tarnowskim (1621–1628) wypadł jednak wcale nieźle. Istoty problemu nie należy szukać w stosunku starosty do swoich obowiązków, ale w zasadzie obligatoryjnego osobistego przewodniczenia rokom sądowym. Stanowiła ona główną przyczynę postępującej dysfunkcjonalności sądów grodzkich w XVII stuleciu⁶¹.

Wspomniana reguła odegrała dużą rolę w okresie rokoshu sandomierskiego. Ze względu na nieobecność starosty na zamku krakowskim sądów grodzkich nie celebrowano przez ponad 3 i pół roku (1605–1609). Nieco mniejszy wpływ wydarzenia rokoshowe miały na funkcjonowanie urzędu grodzkiego, którego działalność zawieszono na łącznie niecałe półtora roku (1606, 1607–1608), i na kancelarię grodzką, niedostępną przez niepełny rok (1607–1608).

Jednym z przedmiotów konfliktu między królem i Zebrzydowskim w okresie rokoshu była kamienica starościńska na Wawelu. Choć z prawnego punktu widzenia racja leżała po stronie właściciela – króla – to za eskalację odpowiedzialne były obie strony. Zebrzydowski odmówił udostępnienia budynku na potrzeby weselników Zygmunta III i Konstancji Habsburżanki, mimo że przy poprzednim weselu (1592) nie stanowiło to dla niego problemu. Sposób opróżnienia domu urągał jednak godności i niewątpliwie nadwyrężył ego starosty.

60 Zob. przyp. 19.

61 Oczywiście potwierdzenie tej hipotezy wymaga szerszej zakrojonych (chronologicznie i geograficznie) badań nad sądownictwem starościńskim. Kolejne dekady przyniosły zmierzch sądów grodzkich i przejęcie ich kompetencji przez urzędy grodzkie. W Krakowie doszło do tego na przełomie lat 60. i 70. XVII w. Stanisław Kutrzeba, *Katalog Krajowego Archiwum aktów grodzkich i ziemskich w Krakowie* (Kraków: Grono Konserwatorów Galicyi Zachodniej, 1909), 32.

Aneks⁶²

Rok	Liczba przypadających sądów	Odprowowane	Nieodprowowane	Odsetek niecelebrowanych sądów
1582	1 ⁶³	1	0	0%
1583	8	4	4	50%
1584	9	2	7	78%
1585	7 ⁶⁴	0	7	100%
Razem	25	7	18	72%
1585	2 ⁶⁵	1	1	50%
1586	8	6	2	25%
1587	9	0	9	100%
1588	8	2	6	75%
1589	9	2	7	78%
1590	8	3	5	63%
1591	9	2	7	78%
1592	9	1	8	89%
1593	9	4	5	56%
1594	8	2	6	75%
1595	9	4	5	56%
1596	9	3	6	67%
1597	8	2	6	75%
1598	9	1	8	89%
1599	9	4	5	56%
1600	8	2	6	75%
1601	9	2	7	78%
1602	9	5	4	44%
1603	9	4	5	56%
1604	8	4	4	50%
1605	9	1	8	89%
1606	9	0	9	100%
1607	8	0	8	100%
1608	9	0	9	100%
1609	8	3	5	63%
1610	9	5	4	44%

62 Statystyki dotyczące okresu sprawowania starostwa przez Zebrzydowskiego oparte zostały na zestawieniu znajdującym się w aneksie do rozprawy doktorskiej, który sporządzono na podstawie krakowskich ksiąg grodzkich (serii *decretorum iudicii*) z lat 1585–1620 (ANK, CC 1034–1060). Górski, *Jurysdykcja karna*, 684–690.

63 Liczba dotyczy okresu faktycznego sprawowania urzędu przez Zamoyskiego.

64 Liczba dotyczy okresu sprawowania urzędu przez Zamoyskiego.

65 Liczba dotyczy okresu sprawowania urzędu przez Zebrzydowskiego.

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

Rok	Liczba przypadających sądów	Odprawowane	Nieodprawowane	Odsetek niecelebrowanych sądów
1611	9	2	7	78%
1612	8	4	4	50%
1613	9	1	8	89%
1614	9	6	3	33%
1615	9	5	4	44%
1616	8	1	7	88%
1617	9	4	5	56%
1618	9	3	6	67%
1619	8	3	5	63%
1620	4 ⁶⁶	1	3	75%
Razem	300	93	207	69%
1621	9	2	7	78%
1622	9	2	7	78%
1623	8	1	7	88%
1624	9	0	9	100%
1625	9	2	7	78%
1626	8	1	7	88%
1627	9	1	8	89%
1628	3 ⁶⁷	0	3	100%
Razem	64	9	55	86%

Tabela 1: Liczba i odsetek niecelebrowanych roków sądu grodzkiego: Jan Zamoyski, Mikołaj Zebrzydowski, Gabriel Tarnowski (oprac. własne)

Liczba sądów w ciągu roku	Liczba przypadków (MZ)	Liczba przypadków (JZ)	Liczba przypadków (GT)
brak	4	0	1
raz	5	0	3
dwukrotnie	8	1	3
trzykrotnie	5	0	0
czterokrotnie	7	1	0
pięciokrotnie	3	0	0
sześciokrotnie	2	0	0
Razem	34	2	7

Tabela 2: Częstotliwość roków sądu grodzkiego: Mikołaj Zebrzydowski (MZ), Jan Zamoyski (JZ), Gabriel Tarnowski (GT) (oprac. własne)⁶⁸

66 Liczba dotyczy okresu sprawowania urzędu przez Zebrzydowskiego.

67 Liczba dotyczy okresu sprawowania urzędu przez Tarnowskiego.

68 Dla pełnych lat w czasie sprawowania starostwa przez Zebrzydowskiego (1586–1619), Zamoyskiego (1583–1584) i Tarnowskiego (1621–1627).

Przyczyna (wybrane)	Liczba przypadków	Odsetek przypadków ⁶⁹
sprawy prywatne starosty	61	34,7%
zjazd publiczny	29	16,5%
święto kościelne	26	14,8%
epidemia	21	11,9%
bezkrólewie	10	5,7%
rokosz	8	4,5%
Trybunał Koronny	6	3,4%
wydarzenie państwowe	3	1,7%
sprawy publiczne starosty	3	1,7%
choroba starosty	2	1,1%
Łącznie	207	100%

Tabela 3: Przyczyny limit roków sądu grodzkiego: Mikołaj Zebrzydowski (oprac. własne)

Przyczyna (wybrane)	Liczba przypadków	Odsetek przypadków
sprawy prywatne starosty	26	47,3%
zjazd publiczny	10	18,2%
epidemia	8	14,5%
święto kościelne	6	10,9%
pospolite ruszenie	3	5,5%
Łącznie	55	100,0%

Tabela 4: Przyczyny limit roków sądu grodzkiego: Gabriel Tarnowski (oprac. własne)

Przyczyna	Liczba przypadków	Odsetek przypadków
nieznana (brak wpisu)	14	77,8%
sprawy publiczne starosty	2	11,1%
święto kościelne	1	5,6%
za zgodą szlachty	1	5,6%
Łącznie	18	100,0%

Tabela 5: Przyczyny limit roków sądu grodzkiego: Jan Zamoyski (oprac. własne)

⁶⁹ Odsetek wyliczono dla łącznej liczby odnalezionych wpisów limitacji sądu grodzkiego, tj. wyłączając te roki, dla których nie dokonano wpisu, a przyczyna nie była jednoznaczna bądź posyty zagubiono. Z ogólnej liczby 207 było to 176 przypadków.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD)
Księgi Wpisów Metryki Koronnej (MK): 131.
- Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK)
Castrensia Cracoviensia (CC): 133, 134, 187, 228, 782, 783, 832, 833, 834, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1038, 1047, 1048, 1061.
Castrensia Cracoviensia Relationes (CCR): 11, 12, 32, 34, 52.
- Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie (APB)
IV-a-1: Historia Calvariae... seu descriptio situs, foundationis, privilegiorum... conventus Zebrzydovicensis... collecta.

Źródła drukowane

- Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 3: 1582–1584, wyd. Józef Siemieński (Warszawa: F. Wyszyński i S-ka, 1913).
- Archiwum Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana wielkiego koronnego*, t. 4: 1585–1586, wyd. Kazimierz Lepszy (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948).
- Bartosz Paprockiego dwie broszury polityczne z lat 1587 i 1588*, wyd. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1900).
- Cilli Alessandro, *Historia buntów możnowładczych w Polsce w latach 1606–1608. Historia Moskwy*, tłum. Anna Broczkowska-Nguyen, oprac. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2012).
- Dyaryusze sejmowe r. 1585*, wyd. Aleksander Czuczynski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1901).
- Elementa ad fontium editiones*, t. 6: *Res Polonicae Iacobo I Angliae regnante conscriptae ex archivis publicis Londoniarum*, wyd. Charles H. Talbot (Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1962).
- Heidenstein Reinhold, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594, ksiąg XII*, tłum. Michał Gliszczyński, oprac. i wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2015).
- Listy ks. Piotra Skargi T.J. z lat 1566–1610*, wyd. Jan Sygański (Kraków: Wydawnictwa Towarzystwa Jezusowego, 1912).
- Lubiński Stanisław, „Rozruchy domowe w Polsce”, w: *Droga do Szwecji Zygmunta III, króla polskiego i szwedzkiego, w 1593 roku. Rozruchy domowe w Polsce w latach 1606–1608*, tłum. Adam Benedykt Jocher, Sylwia Szczygieł, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009).
- Piasecki Paweł, *Kronika*, tłum. Antoni Chrzęszczewski, wyd. Julian Bartoszewicz (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1870).

- Radziwiłł Albrycht Stanisław, *Rys panowania Zygmunta III*, tłum. Edward Kotłubaj, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2011).
- Rangoni Claudio, *Relacja o Królestwie Polskim z 1604 roku*, tłum. Kajetan Wincenty Kielisiński, Wojciech Kazimierski, wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski (Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2013).
- Reszka Stanisław, *Diarium 1583–1589*, wyd. Jan Czubek (Kraków: Akademia Umiejętności, 1915).
- Rokosz Zebrzydowskiego. *Materyały historyczne*, wyd. Aleksander Rembowski (Warszawa: Świdzińscy, 1886–1892).
- Volumina Constitutionum*, t. II: 1550–1609, vol. 1: 1550–1585, wyd. Stanisław Grodziski, Irena Dwornicka, Waclaw Uruszczak (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2005) [VC II/1].
- Volumina Constitutionum*, t. II: 1550–1609, vol. 2: 1587–1609, wyd. Stanisław Grodziski, z przedmową Waclawa Uruszczaka (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2008) [VC II/2].
- Volumina Constitutionum*, t. IV: 1641–1668, vol. 1: 1641–1658, wyd. Stanisław Grodziski, Marcin Kwiecień, Krzysztof Fokt, z przedmową Waclawa Uruszczaka (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2015) [VC IV/1].
- Wawel*, t. 2 (*Materyały archiwalne do budowy zamku*), oprac. Adam Chmiel (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1913).
- Wielewicki Jan, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od r. 1600 do r. 1608 (włącznie)*, wyd. Władysław Chotkowski (Kraków: Akademia Umiejętności, 1886).
- Zbiór aktów do historii ustroju sądów prawa polskiego i kancelaryi sądowych województwa krakowskiego z wieku XVI–XVIII*, wyd. Stanisław Kutrzeba (Kraków: Akademia Umiejętności, 1909).

Książki i monografie

- Besala Jerzy, *Stefan Batory*, wyd. 2 (Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2010).
- Byliński Janusz, *Sejm z 1611 roku. W nowym opracowaniu* (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016).
- Chłapowski Krzysztof, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (materiały źródłowe)* (Warszawa–Bellerive-sur-Allier: Wydawnictwo DiG, 2017).
- Dopierała Kazimierz, *Stosunki dyplomatyczne Polski z Turcją za Stefana Batorego* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986).
- Górski Kacper, *Jurysdykcja karna sądu i urzędu grodzkiego krakowskiego w latach 1585–1620. Studium z dziejów staropolskiego wymiaru sprawiedliwości* (Kraków: maszynopis rozprawy doktorskiej, 2021).
- Graff Tomasz, Wołyniec Bartłomiej, Wróbel Elżbieta Elena, *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020).
- Kutrzeba Stanisław, *Katalog Krajowego Archiwum aktów grodzkich i ziemskich w Krakowie* (Kraków: Grono Konserwatorów Galicyi Zachodniej, 1909).

Mikołaj Zebrzydowski starostą generalnym krakowskim (1585–1620)

- Lepszy Kazimierz, „Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w.”, w: Janusz Tandecki, Krzysztof Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014), 359–384 (załącznik 4).
- Lubczyński Mariusz, „Tarnowski Gabriel h. Leliwa”, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 52: 394–396.
- Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), *palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021).
- Pawłowska-Kubik Agnieszka, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2019).
- Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1990).
- Wrede Marek, *Itinerarium króla Zygmunta III 1587–1632* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2019).

Artykuły w czasopismach

- Górski Kacper, „Zawieszenie jurysdykcji w grodzie krakowskim ze względu na sejmik lub sejm w świetle praktyki przełomu XVI i XVII wieku”, *Miscellanea Historico-Iuridica* 21 (2022), z. 1: 201–230.
- Kutrzeba Stanisław, „Dawny zarząd Wawelu”, *Rocznik Krakowski* 8 (1906): 69–102.
- Spierski Zdzisław, „Egzorbitancje Jana Zamoyskiego. Z dziejów pamfletu politycznego w Polsce”, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 5 (1960): 145–172.

